

קאסטרו והקומוניסטים

שתי שנותיו של המשטר החדש בקובה (ב) *

פ. ר. אלימאן

קהל מריי-הנפש, שהלך ורב ברבות הימים, אשר הלך אחרי פידל קאסטרו להלחם בבאטיסטא, נצטרף משתי שכבות. גרעינו היה מן האינטיגנציה, שהיתה מימים — לפחות מראשית שנות השלושים — חלוץ כל התנועות המהפכניות והטרוריסטיות באי. צעירים אלו היו רובם ככר לם בני משפחות בורגניות — לאו דוקא ממעמד הביניים העולה, אלא גם מבין בעלי-האחוזות ה"בינוניים ואף הגדולים. אביו של קאסטרו עצמו היה "לאטיפונדיסט" (את אמתות השמועה, שש-מעתי ממקור נכבד, שהיה רק המנהל, ולא הב-על, של קרקעותיו, לא היה בידי לבדוק); כבמ-קומות אחרים באמריקה הלטינית או, למשל, גם במזרח התיכון, נמשכו רבים מבני השכבה העל-יונה לתנועות רדיקליות, ואיש-הבוהימה המז-היר פידל קאסטרו נראה עוד בשנות לימודיו באוניברסיטה כנציג מובהק של אותה עמידת מחאה, שחוברו בה שאיפת-תקונים אידיאליס-טית עם סכסוכי-דורות שלא הבכירו, לאומנות דרוכה עם הרפתקנות-נעורים, עד שהמרידה האישית, הסתגננה והלכה כדי מרידה פוליטית. עשרות שנים היה הנוער הלומד של האבאנה עו-סק בפצצות ורימונים, אוגר נשק לא-חוקי ועורך התנקשויות; פידאל מצא לפניו אילנות להת-לות בהם.

הדבר אשר העלה את קאסטרו על קודמיו וי-ריביו הרבים היה ההבנה לכוח-הנפץ הכביר ה-טמון בקובה החקלאית. כל הקושרים וההפכ-נים שלפניו לא הביטו החוצה מהאבאנה: עיר-הבירה היתה זירתם, האוניברסיטה שדה גיוס להם. אבל בדרך זו אי אפשר היה להתגבר על מנגנון הדיכוי של באטיסטא ועל משטרת הב-טחון שלו הידועה לשמצה. לא רק מבחינה גי-אוגרפית, אלא גם מבחינה סוציולוגית, התחיל קאסטרו בקצה האחר. רוכסי ההרים של סיארה מאאסטרה בקצה מזרח האי היו לו לא רק מחסה ומגן מפני המשטרה והצבא: בתוך האכרים וה-אריסים באזור זה, הנחשל ביותר, שההתפתחות הסוערת של הכלכלה הקובנית לא הגיעה אליו, מצאה המהפכה שלו את בסיסה ההמוני הראשון.

כשחנה פידל קאסטרו בשנת 1957 במזרח קו-בה כדי לצאת למלחמתו בדיקטטורה של בא-טיסטא, מלחמה שנראתה דו-קישוטית, עמד בראש "חיל" שמנה פחות משמונים איש, שמר-ביתם נפלו עד-מהרה בידי אנשי הבטחון; לפ-רקים נותרו לא יותר מארבעה-עשר לימינו בחבלי היערות קשי-הגישה בסיארה מאאסטרה, ואולם כשהמריא הדיקטטור הנבוס ב-1 בינואר 1959 כדי לחוש לו מפלט, עמד רובה המכריע של האומה לימין המורדים. כולנו היינו "פידליס-טים" — רבות שמעתי פסוק זה מפי מתנגדים זועמים לקאסטרו! ואמנם מעטות המהפכות שז-כו בהסכמה שלמה ונלהבת כמהפכה הקובנית. אין אדם ששאלתי את פיו אשר ניסה להכחיש כי באותה שעה קיבלו לפחות תשע עשיריות מבני קובה בתרועות את האיש אשר בראש חבו-רות ה"בארבודוס" שלו, אלו הפרטיזנים עבי-הזקן וארוכי-השיער, הביס את באטיסטא וצב-או, 40,000 במספר, וטאטא את משטרו השנוא. נוכח אחדות-דעה זו אפשר שתיראה השאלה לשרשי המהפכה כמיותרת. האם לא נקבעה זו מתנועת איתנים שהקיפה את העם מכל מעמדו-תיו ושכבותיו? האם לא היו "בעלי-הזקן" פשוט חילי-החלוץ של כל השואפים לשבירת עול הע-ריץ? האם לא עשו אגודה אחת באותם ימים נלהבים בעלי-אחוזה ואכרים, סטודנטים ופוע-לים, עירוניים ממעמד-הביניים ופרטיזנים?

ואמנם בתחלת 1959 יכלו הדברים להיראות כך. אף על פי כן ניטיב לעשות אם נבחן יפה-יפה מיתוס זה של תקופת ההפיכה, וכן נבחן את האגדה האחרת שירשה את מקומה: כי המהפ-כה לא היתה מעיקרה אלא התקוממות ההמונים המקופחים מבחינה חברתית כנגד שכבה מוכת-שחיתות, הכפופה ל"אימפריאליזם" האמריקני. האמת מסועפת ומסובכת רב-יתר מהפירושים ההיסטוריים שלאחר מעשה — הפירוש ה"די-מוקרטי" וה"פרוליטארי" כאחד.

* חלקו הראשון של המאמר נדפס ב"מולד" חוב' 153-154 עמ' 107.

קה התנהגו בכל שנות המשבר במנוחה מפלי-
אה. אין סימן חותך לכך יותר מכשלונן של סיס-
מאות השביתה השונות שהוכרוזו אם מטעם הפי-
דליסטים ואם מטעם הקומוניסטים ואם מטעם
שניהם גם יחד. אמנם היו כמה שביתות גדולות,
אך אופיין היה כלכלי מעיקרו. וכל זמן שתנאי
העבודה והשכר היו שורש השביתה, הרי השל-
טונות שלא היו לוקים בצניעות-יתר, נהגו בנייט-
ראליות פחות או יותר.

פועלים בעלי תודעה פוליטית ורוח אופוזי-
נית חשו בכל כובד זרועו של המשטר ממש
כסטודנטים הממרים. ובכל זאת אין כל יסוד
לומר כי באטיסטה נקט, ביוזמים ודרך שיטה,
מדיניות "עוינת-פועלים". אדרבה, התחיקה ה-
סוציאליסטית הורחבה במידה ניכרת בימי שלטונו;
היו בקובה, למשל, חוקי פיטורים שהרחיקו לכת
מכל המקובל בארצות התעשייה "המתקדמות"
באירופה, ותקנות חופשה, שבאנגליה וגרמניה של
היום תיראינה "אוטופיות". יתר על כן, גם הא-
גודות המקצועיות, במידה שמשכו ידיהן מפו-
ליטיקה ולא איימו על המשטר גופו, זכו במידה
של אבטונומיה וחופש-תנועה, ואם ה"בוס" הו-
ריו והממולח שלהן מוכאל שקד להתהלך בידי-
דות עם הדיקטטור, הרי ידע, על כל פנים, לה-
פיק ממנו שפע יתרונות לחברי ארגונו (מעמד
הפועלים הקובני הוא, אם איני טועה המאורגן
ביותר באמריקה הלטינית). ודאי שבאטיסטה
"ריאקציונר" היה, שכן ביקש להחזיק את ארצו
באופן מלאכותי בשלב מדיני, שהתפתחותה כבר
דחפה אותה ממנו והלאה. אבל אין זו אלא אנדה,
שהוא דיכא את ההמון הפרוליטארי דיכוי כל-
כלי וחברתי, ואף "רושש" אותו, למען חבורת
מנצלים: סיפוקם של הפועלים מבחינה כלכל-
לית היה אחד הסממנים המובהקים שנשתמש
בהם לחיזוקו שלטונו המט.

מצב מיוחד זה נשתקף גם בעמדתם של הקו-
מוניסטים. בעבר — בימי נשיאותו הראשונה,
"הדימוקראטית", של באטיסטה — שיתפו פעו-
לם עמו ואף שלחו מיניסטריום לממשלתו. אמנם
לדיקטטורה שהקים באטיסטה בהפיכה של
1952 התנגדו (קודם-כך משום שראו בבאטיסטה
"כלי-שרת של האימפריאליזם האמריקני"), אבל
לפחות בשנים הראשונות היתה התנגדותם לשל-
טונו השרירותי של בעל-הברית מלפנים מתונה
ובלתי בטוחה. אך על הכל פסלו את דרכי המל-
חמה של קאסטרו. יש כרוזים של המפלגה הקו-

אם מן האינטליגנציה באו גרעינים והנהגתם
של איגודי הפרטיזנים הפידאליסטיים, הרי רוב
בנין של ה"אקארסיטו ראבאלדא" (חיל-המורדים)
בא מתוך האכרים והפועלים החקלאים. מבחינה
סוציולוגית היתה המהפכה הקובנית בעיקר מה-
פכת אכרים, שנתמכה ונישאה על-ידי המון ה-
מקופחים והמנושלים בכפר, אשר "נס-הכלכלה
הקובני" לא הכניס להם דבר ואשר לא ראו מו-
צא אחר ממצוקתם זולת "הפעולה הישירה" ש-
פידל קאסטרו תבעם לה.

ודאי אין זה סיפור-המעשה כולו. עדות היא
ליומנתו הטכסיסית המובהקת של קאסטרו, אשר
רק בשכרון ההצלחה נעשתה בלתי בטוחה, שע-
לה בידו להשעין את מרידת האכרים שחולל גם
על אותן שכבות חברתיות שלא היה להן דבר
לא עם האכרים העניים ולא עם האינטליגנציה
המהפכנית ומטרותיה. פידל נעשה עד-מהרה
לא רק לגיבורן של שכבות הביניים העירוניות,
אלא קיבל תמיכה — קודם-כל, כספית — גם
מחטיבה ניכרת של בעלי-אחוזות גדולים, תע-
שיניים וסוחרים. משטרו המושחת של באטיס-
טה, שסופו נשען על אלימות גרידא, היה ברבות
בתחלה ערובה ליציבות. ואפשר הדין עם אותו
דיפלומט של אמריקה הלטינית, ששבילי קובה
נהירים לו, אשר אמר כי תמיכתם של כמה עושי-
רווחים ממשטר באטיסטה במהפכה של קאסטרו
מקורה ב"תסביך-אשמה של עשירים": פשעי
המשטרה החשאית נראו יותר ויותר כרובב מביש
גם לאנשים שהפיקו הנאה ממדיניותו הכלכל-
לית של העריץ. ואין אדם צריך להיות מבע-
לי-המוסר כדי שיהיה לבו נוקפו לנוכח רווחה,
שאחד ממקורותיה, ולא הפחות שבהם, הוא
העובדה, ש"האבאנה כולה", כלשונו של פידל-
ליסט לשעבר, "היתה לבית-זונות ומאורת-קוב-
יוסטים".

לכן גדולה על אחת כמה התמיהה, שהחטי-
בה החברתית האחת אשר היתה מובהקת ברת-
עתה וזהירותה בשתי שנות המחתרת והמלחמה
הפרטיזנית היה דוקא מעמד הפועלים. ודאי
שקאסטרו מצא חסידים גם בקרב הפועלים;
החיבה שנודעה זמן-מה לבאטיסטה בשכבות
הפרוליטריות ניטשטשה חיש-מהר כמו קרנתו
בשכבות הבינוניות והעליונות. אבל בעוד שבס-
ביבה הבורגנית צצו בלי הרף קבוצות מרי בוז
אחר זו, הרי העוקדים במפעלי התעשייה וההספ-

ליזאציה" מעין זו. תיאום הפעולה הגיע לשיאו הראשון, בשעה שהשביתה הכללית, אשר מעורר לה לא יצאה אל הפועל כנגד באטיסטא, הוכרר זה לאחר מנוסת הדיקטטור והומשכה עד כדי שייכנסו "בעלי הזקן" להאבאנה ויקימו את שלטונם לפי ראות עיניהם. בהאבאנה עוד מצא תי אנשים, שבעיניהם אין אותה החלטת שביתה אלא החלטה מפוצצת וחסרת-שחר, אך לאמתו של דבר היתה זו בבחינת הלוח שבשדרה באס-טרטגיה המהפכנית. כאן אין לך דברים מפור-שים (ומדויקים) יותר מאלו שאמר בלאז רוקא, מזכיר המפלגה הקומוניסטית. השביתה, אמר, "היתה מכרעת להשלמת הנצחון, משום שסיכלה את המאמצים להעמיד במקום העריצות ממשלת-תיווך, ומשום שנתנה לחילות המרד את האפשרות לתפוס את כל המעוזים הצבאיים בהאבאנה, בלא שיצטרפו לירות ירייה אחת". וזו היתה, לדברי רוקא, תנאי קודם לכן, שמנגנון השלטון של באטיסטא לא יעבור במסירה למהפכנים אלא ש"ינותץ" כליל, כדי לשים במקומו מכו-נה מדינית חדשה כמעט לגמרי.

ניתוח המנגנון הממלכתי

כאן המפתח להמשך התפתחותה של המהפכה, אם אמרנו במאמר הקודם שהפרוגרמה הי-מקורית של קאסטרו היתה במסגרת ריפורמה דמוקרטית "בורגנית", הרי אמירה זו טעונה תיקון: כוונתנו היתה למטרות החברתיות וה-כלכליות; מבחינה מדינית פוצץ קאסטרו מלכת-חלה את המסגרת במסקניות וללא רתיעה. הוא לא הסתפק בפיזור כל הנציגויות הציבוריות שהקימה הדיקטטורה ובחיסול המפלגות שתמכו בבאטיסטא באופן זה או אחר או ביקשו להגיע לעמק השווה עמו. אף כל אותם הגופים והפוליטיקאים שהיו פעילים באופן חוקי בימי הדיקטטורה (ואפילו כאופוזיציונרים), ובכך הפרו את החלטת החרם של לוחמי הגאָרילה נגד "בחירתו" של באטיסטא, נמצאו עתה משוללים זכויות-הכבוד האזרחיות לשלושים שנה. אך נוקב הרבה יותר מאמצעים אלו היה שי-נוי המבנה הגמור בצבא ובמשטרה, ה"אֶכְאָרְסִי" טו ראָבאָלדאָ" (חיל המורדים) עלה לתפקיד הצבאי החדש, ואילו אנשי הצבא הישן נפרקו-קם או שהוצאו בדימוס, או, במקרה הטוב, הור-עברו לגדודי עבודה. חברי קבוצות המרי וה-פרטיזנים שימשו גרעין גם למשטרה החדשה.

מוניסטית משנת 1957 (ולפי השמועה גם מתקו-פה מאוחרת מזה) שהוקיעו את לוחמי הגאָרילה של סיאָרה מאַסְטְרָה כ"הרפתקנים" חסרי-מצ-פון והתרחקו בכל תוקף מן ה"פוטשיזם הזעיר-בורגני" של קאסטרו. לא רחוק לשער כי היה כאן לא רק ביטוי למורת-רוח על יריבות מסוכ-נת, אלא גם בבואה לעמדתו הסבילה של מעמד הפועלים כלפי מאבק קאסטרו. תומכי הקו-מוניסטים הקובניים היו מצויים לא רק בקרב הפרוליטריון, אלא במידה לא פחותה מזו בקרב האינטליגנציה, ואולם התפיסה, כי המהפכה לא תנצח אלא בהנהגת ה"פרוליטריון" הביאה את הקומוניסטים, למרות כל ההחלטות הנמלצות על הצורך במהפכה אגרארית, להמעט ערכו של הפוטנציאל המהפכני האדיר שנצטבר בכפר, אשר קאסטרו, בלתי מסויג בסייגים דוקטרינ-יים, ידע לגייס ולפרקו.

הדבר נשתנה רק במחצית האחרונה של שנת 1958, לאחר שהמורדים עוררו זה-כבר עניין רב בעולם וזכו לעידוד ממזרח ומערב כאחד. אז נת-גלה לקומוניסטים לפתע, שעוד רגע והחמיצו, ברוב ויכוחיהם על גבי ספרי-הלימוד המהפכ-ניים, את המהפכה האמתית, ההולכת מחיל אל חיל, אפשר שקיבלו גם רמז ממוסקבה, כי יור-אילו להתנהג באופן "ריאליסטי" יותר. על כל פנים עשו מיפנה זה, שלחו את החריף שבמור-חותיהם אל פידל בסיארה והציעו ל"הרפתקן" ול"פוטשיסט הזעיר-בורגני" לא רק חזית מאו-חדת, אלא גם הכריזו על נכונותם לקבל את הנ-הגתו. שלושה חדשים עשה שליחם קארלוס רפ-אל רודריגאָז במטה חיל-המורדים בשיחות שאין להן סוף עם קאסטרו ואנשי-סודו. מה נידון ונת-ברר באותו חוג, דבר זה לא נודע לעולם; אין ספק כי השיחות יצאו מגדר בירור בעיותיו של המאבק המהפכני והגיעו לתחום האידיאולוגיה. העובדה שמכאן ואילך הלכו הקומוניסטים וה-פידאָליסטים בצעד אחד ללא תקלה מעידה שב-אותן השיחות עלה בידי הדיאלקטיקן התרבותי והפיקח רודריגאָז יותר מיישוב חילוקי-הדעות שהיו בין הצדדים. יחד סיכלו מעתה את כל הנס-יונות לשים קץ למלחמת-האזרחים על-ידי תיווך ופשרה, להניע את באטיסטא שיתפטר מרצונו, לשוב ולכונן את המצב החוקתי ולהגיע ממילא ל"נורמאליזאציה" בהקדם האפשרי.

אכן גם קאסטרו גם בעלי-בריתו הקומוניס-טיים החדשים מעונינים ביותר למנוע "נורמא-

צועית. ועידת האגודות המקצועיות בשנת 1959 גסתיימה בתבוסה קשה של הקומוניסטים. אף שקאסטרו התערב באופן אישי כדי ליישב את חילוקי הדעות בין הקומוניסטים למתנגדיהם, ולהעמיד את אנשי האגודות המקצועיות על צי-ווי "אחדות המהפכה". רק לכאורה היתה המת-לוקת על בחירת הועד הפועל החדש; לאמיתו של דבר סבב הויכוח לא על חילופי גברי אלא על תפקיד האגודות המקצועיות בתוך ההתפת-חות המהפכנית. רוב הצירים והעסקנים נלחמו לעצמאות האגודות המקצועיות. ליכות לייצג את עיניני הפועלים גם כלפי הביורוקרטיה ה-ממלכתית, בעוד שהקומוניסטים דגלו בהנחה כי התביעות החומריות ראוי להן להיסוג מפני צר-כי המהפכה. בסופו של דבר יישב קאסטרו את ה-סיכסוך באורח תחוקתי, על ידי שהפקיע כוחן של האגודות המקצועיות במחי אחד; מיניסטריון העבודה ניתנה לו הסמכות לא רק לקבוע את שכר העבודה ותנאי העבודה, אלא גם להחליף את הנהגת האגודות המקצועיות לפי ראות עי-ניו. אבל כיון שנציגי "תנועת 26 ביולי" בקרב ארגוני הפועלים לא היו מוכנים לוותר על עצ-מאותם, לא היתה לממשלה ברירה אלא להשען על הקומוניסטים ולהסגיר לידיהם את עמדות השליטה באגודות המקצועיות; רק הם שימשו מעתה ערובה למניעת התסיסה במפעלים ולקב-לת הדין על ידי הפועלים, דינם של הקרבנות שתבע מהם המשטר — בתחילה הויתור על תנועת השכר, ולהלן הניכויים המרובים מן המשכורת, תרומות "בהתנדבות", למען תיעוש, למען קניית נשק ולמען שאר מטרות ממלכתיות (כ-12% מן השכר מנוכה כיום לצרכים אלו).

כך הגיעו הדברים גם להתנגדות נמרצת מצד הפועלים לחילופי המשמרות שכפו עליהם מל-מעלה. פועלי הבנין והחשמלאים ביחוד התנגדו מרה לנסיון הממשלה להרכיב אלופים קומוניס-טיים לאגודותיהם, ועובדי רשת החשמל יצאו עוד בדצמבר 1960 לרחוב כדי להביע אמון להנהגתם הותיקה, שנבחרה בבחירה חפשית. אכן גילוי רצון זה לא שינה כלום ממהלך הדברים: הנציגים הודחו, הוצאו מן האגודה, נאלצו לברוח או נאס-רו. רובם היו פידאליסטים ותיקים; ואולם ריחם נבאש בתקופה מוקדמת לפי הערך, כאשר יצאו נגד הלאמת מפעלי החשמל — אגב, עדות שנישול הבעלים הזרים לא תמיד זכה בתמיכתם המאו-חדת של הפועלים.

שינוי-מבנה גמור זה נתכוון, קודם-כל, כמובן, לשמירת המשטר המהפכני כנגד מרידה והפיכה. אבל היה בכך גם ניתוק מודע ושיטתי של ה-רציפות הממלכתית. אין זה גינדור בלבד אם הצבא נקרא עד היום "חיל המורדים" (ובשם זה הוא יוצא לקרבות כנגד המורדים החדשים בחבר-לי החר של דרום קובה...).

רק חלק אחד מן המנגנון הממלכתי שרד זמן רב להפליא מבלי שנגעה בו יד המהפכה: הרשות המשפטית. אמנם אויבי המשטר למיניהם נמס-רו ל"בתי-דין מיוחדים", שחשיבותם גדלה ככל שגברה המתיחות הפוליטית וקמה אופוזיציה חדשה של פידאליסטים נכובים. אך סמכויות המשפט האזרחי ודיני העונשין נתקיימו — למו-רת-רוחם של הקומוניסטים — בידי בתי-הדין הרגילים. רק בדצמבר 1960 הגיע קאסטרו לע-קירת הגורם העצמאי הזה. פסקי-דין שיצאו להתריס כנגד מעשים שרירותיים של השלטון, שאינם מתיישבים עם "החוקיות המהפכנית", עוררוהו למכה זו, שניפצה את שרידי הפנית של מדינת-חוק מעל פני הבניין הטוטאליטארי שהו-קם בינתיים.

הפועלים נגד קאסטרו

סקירה זו שסקרנו את הפרי-הסטוריה של משר-טר קאסטרו היתה דרושה לשם הבנת משחק הכוחות הנוכחי, ששרשו בראשית צמיחתה של המהפכה. התמרון המוצלח שעל ידו נחלצו הקו-מוניסטים זמן קצר לפני נצחון קאסטרו מבידו-דם ובן-לילה הופיעו כחלוצי המהפכה, תמרון זה נעשה גורם מכריע לגבי התפתחות הנסיון הפידאליסטי ממש כמו ניתוח מכונת השלטון הישן, שכאן יצאה תנועת קאסטרו — ביודעים או בלא יודעים — בעקבות הדוקטרינה הלניניס-טית על המהפכה עוד בימים שהפרוגרמה הכל-כלית-חברתית שלה עדיין היתה רחוקה מרחק רב מן הקיצוניות הנוכחית. ועד היום פועלת פעולתה הרתיעה הבולטת של הפועלים: במידה מרובה יותר מהתנגדותה של הבורגנות הליב-רלית — ומה גם של זו השמרנית — שהחריפה ברבות הרדיקליזציה של המשטר, הרי התנגדו-תם של הפועלים, שהיתה בתחלה התנגדות סבי-לה ונעשתה פעלתנית יותר ויותר, היא שדחפה את המשטר אל דרך הטוטליטריות. אין עדות חותכת יותר לכך מן הקשיים שנת-קלה בהם הממשלה המהפכנית במדיניותה המק-

אחד לא נלאה קאסטרו להדגיש השכם והערב את צביונה ה"הומאניסטי", הדמוקראטי, החירותי— ולפיכך הבלתי קומוניסטי במהותו — של המה" פכה הקובנית. כדאי להביא כאן פסקה מנאומו ב־22 באפריל 1959:

"המהפכה שלנו דוגלת בעקרון הדמוקראטי; היא תומכת בדמוקראטיה הומאניסטית. הומאניזם פירושו שאין להקריב את היקר בצרכי האדם— את חירותו— כדי לספק את צרכיו החמריים, ושהחירויות האנושיות המהותיות ביותר אין להן כל משמעות אם לא יסופקו גם הצרכים החמריים. הומאניזם פירושו צדק חברתי עם חופש וזכויות האדם; הומאניזם פירושו כל הכלול במושג הדמוקראטיה. אך לא דמוקראטיה להלכה, אלא בממש... על רעב ומצוקה תיכון עריצות, אך לעולם לא דמוקראטיה אמיתית... לא לחם בלי חופש ולא חופש בלי לחם; לא ויקטאטורה של יחיד או של כת ולא אוליגאר-כיה של מעמד; שלטון העם בלי אוליגארכיה ודיקטאטורה; חופש עם לחם ובלי טרור; זהו הומאניזם!"

"לא לחם בלי חופש ולא חופש בלי לחם"— זו לא היתה נוסחה פידאליסטית מן השורש; סיסמה זו שאובה מכתבי האיאי די לא טורוז ותנועת אפר"א בפארו, שביקשה להגדיר בכך את עמדתה האנטי־אימפריאליסטית וגם האנטי־קומוניסטית התקיפה. כאנשי אפר"א יצא גם קאסטרו בפומבי חוצץ נגד הקאפיטאליזם הנשען על הרעב, וכן נגד הקומוניזם המבער את הרעב, אך עוקר בכך את החופש.

והנה נעוצה בנוסחה זו גופה מסקנת־הסלף. בשעה שהודה קאסטרו כי הקומוניזם הביא פתרון לבעיות הכלכליות (ולו על חשבון החירות), הרי קיבל בכך ביסודו של דבר את מחציתה של הדוגמה הלניניסטית־סטאליניסטית. אך עתירת תוצאות ממסקנת־סלף זו היתה העובדה שקאסטרו נמנע למעשה מכל הסתייגות מן הקומוניסטים, אשר התרחק מהם להלכה. לא זו בלבד שהעניק לקומוניסטים חופש פעולה (ובכך נתן להם יתרון עצום לנוכח שיתוק כל שאר המפלגות), אלא גם אסר — בשם "אחדות המהפכה" — כל התמודדות רעיונית ומדינית שיטתית, הנובעת מן המציאות הקובנית, עם המפלגה הזאת; עוד בתקופה מוקדמת נעגן בהנחה כי האנטי־קומוניזם, המאיים על "אחדות" זו, אינו מתיישב עם עניני המהפכה.

* לפי קובץ הנאומים והכתבים של קאסטרו.

דוקא מאבקים עקשניים אלו על השליטה באגודות המקצועיות מבהירים את כל המוקשה שבטענת אנשי קאסטרו כי הפכו את קובה למדינת "פועלים ואיכרים". לא מקרה הוא שחופש האיגוד המקצועי היה מן הזכויות הדמוקרטיות הראשונות שנעקרו על ידי המדינה המהפכנית: הדבר מתבאר בעובדה שמנהיגי הפועלים עמדו ביתר תוקף מנציגי הטיבות חברתיות אחרות על עצמאותם ולא הניחו להפקיע כוחם הפקעה "קרה" או להפכם לספיחיו ומכשיריו גרידא של השלטון. ועמדה זו כרוכה במידה לא מועטה בכך. שהאגודות המקצועיות קיימו בידן גם ביימי באטיסטא יתר תופש תנועה ממה שניתן להן בדרך כלל במשטרים אבטורטריים. הבורגנות, החלשה מבחינה פוליטית, הבלתי מאורגנת והעמוסה תסביכי אשמה, לא היתה מתנגד רציני לגבי קאסטרו. נקל היה לו להדיח פוליטיקאים ותיקים שהלכו אחריו ומן־מה, אך תבעו מיד לאחר המהפכה את "הבחירות החפשיות" המובטחות; קשה יותר היה לתמרן ולשתק את המוני הפועלים, שהיו בעלי תודעה ומאורגנים באגודות חזקות: הם עמדו על זכות השביתה שלהם, תבעו במפגיע שיפור רמת המחיה, ולא היו מוכנים כלל לקבל ברוח נמוכה את ההתקפה על הדמוקרטיה הפנימית באגודותיהם.

והנה דבר זה הביא לידי תוצאה כפולה. ראשית נמצאת הממשלה כיום מבודדת ומנותקת מחלק גדול — אולי הגדול ביותר — של המעמד אשר בו היא תומכת יתדותיה, ושנית, רוח אה הממשלה הכרח לעצמה, נוכח מורת־רוח זו של הפועלים, להיסמך על הקומוניסטים. שבירת חופש האיגוד המקצועי היתה לא רק הצעד הראשון מדיקטטורת־המעבר ה"דמוקראטי" שית", שהכריז קאסטרו בתחילה, אל הכפייה הטוטאליטארית המתמדת, אלא גם, לדקדוקה של הגדרה, הנקודה שבה נשתלבו ונתאחו עד לבלי הפרד כמעט הפידאליזם והקומוניזם, לאחר שנתקרו בתחלה מבחינה טכניסטית. או שמא נאמר: הנקודה, שבה נתגלה לעיני כל האיחוי שניעשה והיכבר בפועל? אין אני מעיז להשיב על שאלה זו תשובה מרעת.

מ"הומאניזם" לטוטאליטריות

דבר אחד בטוח: היחס בין הפידיאליסטים לקומוניסטים בשנה הראשונה לאחר נצחון המהפכה הצטיין בדומם משמעות מיוחדת במינה. מצד

הדמוקראטיים שהכריזו עליהם בתחילה (בגידה שאין לפקפק בה עוד), אלא גם ריתק את גורלו לצמיחות לגורלם של הקומוניסטים? האם נגזר דינה של המהפכה הקובנית ל"בולשביזאציה", ואין להשיב? חלילה לנו להקל על עצמנו מתן תשובה על שאלה זו, אפילו שפע העדויות מחייב להשיב עליה הן, כדי לחדור מבעד למקלעת הסבוכה של שותפות האינטרסים הקומוניסטית-פידאליסטית, וכדי לבחון את חוסנה של חזית מאוחדת זו, יש לקבוע את אבן-הבוחן בעומק רב יותר.

בין פירליוזם לקומוניזם

העתון "ראולוסיין" אינו רק עתון-הממשלה; הוא נחשב גם לכלי-מבטאה של תנועת "26 ביו" ל" וממילא לבת-קולו של קאסטרו. מפי עור-כיו ומשתתפיו של עתון זה, אמרו לי, אוכל לש-מוע תורת הפידאליזם כנתינתה, ללא עיקום, ולקבל תשובה על שאלתי הנשנית, מה טיבו של היחס בין הפידאליזם לקומוניזם ומה הם חיי-לוקי הדעות בין שני הגופים.

ואמנם קיבלתי תשובה, והיא ברורה כל-צד-כה: בנוגע למדיניות הנהוגה בקובה כיום אין עוד חילוקי-דעות כלל; יש הסכמה גמורה הן בנוגע לשיטות והן בנוגע למטרות המהפכה. אכן נוסחה זו היא חדשה לפי הערך. עוד בראשית הקיץ שעבר הכחישו אנשי "26 ביולי" את שיוון-דעותיהם עם ה"סוסיאליסטאס פופולארס". כיום אין רואים עוד הסתייגות מעין זו כלפי הקומו-ניסטים כנחוצה, ואולי כבר רואים אותה כבל-תי אפשרית. "אחדות הכוחות המהפכניים", אשר עוד לפני חדשים מספר נחשבה לבעיה, או מכל מקום, למשימה, מוחשת כיום כעובדה מוגמרת שאין עליה עוררים.

לכאורה אפשר להסתפק בכך: אם אף תועמ-לני קאסטרו אינם רואים עוד צורך לגדור עצ-מם מבעלי-בריתם הקומוניסטיים, אם אף הם קוראים למפלגה הקומוניסטית דרך קיצור "ה-מפלגה", הרי רשאי אדם מן החוץ להסיק בלא נקיפת-לב את המסקנה, כי הפידאליזם (דהאידי-נא) שוב אינו אלא ביטוייה המקומי והמיוחד של התנועה הקומוניסטית העולמית. האין אפוא ה-נסיון להבחין הבחנות דקות נסיון לבטלה? וה-נה המעמיק לחדור במקצת ימצא שזיהוי פוליטי זה עם ה"פארטידא סוסיאליסטא פופולאר" אינו מציא גם כיום הסתייגויות מסוימות כלפי האי-

תוצאות עמדה זו היו נוקבות, ואין הדבר לא מעלה ולא מוריד, אם פידאלי, בהגנתו זו על הקו-מוניסטים מפני ביקורת, קיים משימה טכסיסית כמוסה, או נעשה לקרבן המיסטיקה המהפכנית של עצמו. על כל פנים, הוא לא מנע על ידי עמדתו את התפוררות החזית המהפכנית, אלא רק דחה, ודחה לאופוזיציה ולמתחרת, אותו חלק מתומכיו שעמד בעוד מועד על הסכנה שבעמדה חד-צדדית זו. דבר זה הביא לידי המשבר הגלוי הראשון של "תנועת 26 ביולי". קאמילו סיאג-פואגוס, החשוב בעוזרי קאסטרו וממנהיגי הפר-טיזנים לשעבר, אשר הביע חששות גוברים כל-פי מדיניות זו, נספה בתאונת מטוס מסתורית, שהשמועה בהאבאנה רואה בה מעשה חבלה קו-מוניסטי. המושל האנטי-קומוניסטי של מחוז קא-מאגואי, הוברט מאטוס — ידידו הקרוב של סי-אנפואגוס — נאסר הוא וקרובי עוזריו עוד באוקטובר 1959 כ"קונטר-ריבולוציונר" ו"בו-גד". בכך יצא לאור הקרע בין היסודות המתו-נים והראדיקאליים, האנטי-קומוניסטים והפרו-קומוניסטים, בתנועת קאסטרו. מכאן ואילך החל תהליך בלתי-נעצר של השתוות גוברת בין פי-דאליזם לקומוניזם, שבו נתפוררו עד-מהרה כל היסודות הדמוקראטיים והחירותיים בפרוגרא-מה של המהפכה, בעוד ש"דיקטטורת המעבר" של הממשלה המהפכנית נהפכה יותר ויותר למ-ערכת כפיה נוקשה של מדינה טוטאליטארית.

המיפנה ניכר ברור בגילויי הדעת השונים של קאסטרו. עוד באבגוסט 1959 ראה להדגיש שאי-נו קומוניסט, ושרעיונותיו אין להם דבר עם הקומוניזם; אלא שאין הוא רוצה לרדוף חסי-דיה של אידיאה פוליטית אחרת, שכן הוא וחב-ריו אין בלבם "פחד מפני אידיאולוגיות נכ-ריות". אבל כעבור שני חדשים קרא הקורא דב-רים אחרים: "אינני מאמין בשקרים הנפוצים על הקומוניזם, כי מכיר אני את השקרים אשר אותם האנשים מפיצים על המשטר שלי". וה-איש אשר אך לפני זמן-מה דגל במתן חופש לקומוניסטים בטענה שדיכוי דעות אחרות פסול בעיניו, לא היסס עתה לבער בלי רחם את כל אותם הכוחות במחנהו הוא, שנהגו כובד-ראש בסתירה שראו בין "הומאניזם" לקומוניזם וביקשו להסיק מסקנות מעשיות מראייתם זו.

כלום פירוש הדבר שאין עוד חילוק כיום בין מדיניותו של קאסטרו לבין עמדתם של הקומו-ניסטים? האם לא רק בגד קאסטרו באידיאלים

סובלנות ב"תנודות" ו"סטיות" של האינטליגנציה — לפחות עד שיקומו מתוך ההמונים "אינ" טלקטואלים מטיפוס חדש" וישנו שינוי יסודי, מתוך זיקה קרובה להמונים, את הנוף האידיאולוגי.

בדרך למפלגה מאוחדת

אבל האומנם רק באזורי-גבול כאלו מן הגמנע להביא את הפידעֶלֶזִּים והקומוניזם לידי חפיפה? אפשר היה להניח כזאת למקרא הכרזתו של גאָ-ווארא, נשיא הבנק הלאומי לשעבר, כיום "מי-ניסטר התעשייה" הכל-יכול של קובה, ואיש-סודו של קאסטרו בכל-עת, שהצהיר בשעת ביקורו במוסקבה בדצמבר אשתקד. עיקר ההכרזה היה שהמהפכנים הקובניים סומכים שתי ידיהם על גילויי-הדעת שיצא מחיק הכינוס העולמי של 81 המפלגות הקומוניסטיות שנתכנס באותה שעה. עוד לא היה לפניו דובר פידעֶלֶזִּים שיתיי-צב כך ללא סייג לימין הקומוניזם. בניגוד לאנשי-שיחי במערכת "רֶאָוולוסיון", שהגבילו את ההסכמה לתחום המדיניות הקובנית, הרחיב "הפידעֶלֶזִּים מספר שניים" את הסכמתו למלוא רוחב האסטרטגיה והטקטיקה של הקומוניזם העולמי, כפי שבאו על ביטוין בגילויי-הדעת של מוסקבה, לאחר הויכוח האידיאולוגי בין הרשימים לסינים.

אין ספק כי העמדה שנקט גאָווארא לא נקבעה מתוך שגיון, או מתוך התלהבות רגעית, אלא היא נובעת נביעה הגיונית מכל התפתחותה של המהפכה הקובנית. באותה הזדמנות במוסקבה אמר גאָווארא, שקובה "עדיין" אין לה מפלגה מהפכנית מאוחדת. נוסחה זו נותנת מקום לפירוש אחד בלבד: שהמפלגה, שעדיין אינה קיימת, צריכה לקום — ובקבלה את גילויי-הדעת של 81 המפלגות הן לא תהא אלא מפלגה קומוניסטית כשרה בתכלית הכשרות.

לפיכך יש ענין מיוחד בדבריו של מנהיג הקומוניסטים הקובניים, מזכיר המפלגה, בלאו רוקא, בועידה הנזכרת. בנאומו הפרוגרמטי, שבו ערך את מאזן המפלגה וההתפתחות המהפכנית, כבר עמד רוקא — חמשה חדשים לפני גאָווארא — על סיכוי מיוזגם של כל הגופים המהפכניים בקובה לארגון אחד. הוא יצא מן ההנחה, שהמפלגה הקומוניסטית אינה "הכוח המאורגן היחיד של המהפכה הקובנית": אף "תנועת 26 ביולי", מחוץ ללת המרד נגד הדיקטטורה של באטיסטה, וכן "המינהל המהפכני של 13 במארס", שצמח מתוך

דיאולוגיה הקומוניסטית הרשמית. אמנם "המארג" כסיום-לניניזם" קרוב הוא גם קרוב להעשות להשקפת-העולם המחייבת של המהפכנים הקובניים; לא בכדי מקצה חנות-הספרים של "הדפוס הלאומי" הממשלתי, שהותקנה בדיוטת-הקרקע של מלון-הילטון מלשעבר, מקום-כבוד לכתבי-הם של לנין, סטאלין, מאו טסא טון, וכרושצ'וב. אף על פי כן עדיין מהססת האינטליגנציה הפידעֶלֶזִּים דאָליסטית לסגל לעצמה את דעותיהם הפשטניות של הקומוניסטים במדיניות התרבותית. גם דבר זה יצא ברור בשיחה עם אנשי "רֶאָוולוסיון", אחרי ה"ריאליזם הסוציאליסטי" וכל הכרוך בו לא היו להוטים ביותר. מוכנים הם אולי לקבל את הקולקטיביזציה במתכונת סוביטית, את "הלאמת ענפי התעשייה המכריעים", את הזיקה ההדוקה ל"מחנה הסוציאליסטי" במדיניות-החוקין; מוכנים הם אולי לקבל את ההנחה שבברית-המו"עצות עבר ובטל לחלוטין "ניצול אדם על-ידי אדם" (הדין-וחשבון שמסר עורך "רֶאָוולוסיון", קארלוס פראנקי, על מסעו בברית-המועצות נבדל רק בתום-אמונתו מזה של עסקן מפלגתי קומוניסטי מאומן, שטיעונו מדוקדק יותר). אולם הרעיון כי לשכה פוליטית כלשהי תהא מוסמכת להתוות דרכים ליצירה האמנותית לא יכנס בשום אופן בלבם. וכך אנו מוצאים שאנשים וסופרים, שהיו נידונים במוסקבה ברותחים כנציגי "התנועות בורגניות", חפשים בהאבאנה לצייר, לכי-תוב, להציג, ולפרסם כאוות-נפשם, ואף במידה ניכרת של עידוד רשמי וציבורי. להשליך אחרי גוֹם את ריבוי-הצורות והדקות המפוקחת של המודרנה המערבית ולהכיר בטרראקטוריסטית הקורנת מניה וביה כארכיטיפוס של "הגיבורה החיובית", דבר זה נראה כרעיון מופרך אף לא-לה הנכונים לקבל את דין ההנחות המדיניות, הכלכליות והחברתיות של כרושצ'וב בלי מורת-רוח.

אבל זוהי כמובן רק בעית-שוליים. הקומוניסטים עצמם פיקחים למדי שלא לעמוד על כך במידה מוגזמת. אמנם בועידתם האחרונה באב-גוסט 1960, ראו צורך לקרוא להתגברות על תיאוריות "מופשטניות" ו"אמנותיות-גרידא", ו"לתבוע אמנות "עממית לאמיתת", אגב שיבה ל"מופתי המאה התשע-עשרה, כדי להגיע ל"תרבות קובנית אמיתית", שאינה מהולה בסיגים "אימפריאליסטיים" ו"בהתאם למטרות המקוריות של המהפכה". עם זה הופרחה הסיסמה, שיש לנהוג

מחדש בוועידה השמינית של המפלגה, הוא בקו זה של מדיניות "אחדות" הרואה ארגונים אלו כרכיבים עתידיים של המיזוג הקומוניסטי-פידא"ל ליסטי הנכסף, ושוקד להימנע מכל דבר שיעורר התנגדות למיזוג זה.

אין סיכוי לטיטואיסטים

כל הויכוחים הפנימיים הללו מעידים, עד היכן התרחקו הקומוניסטים של קובה מתיסתם הדוק-טרינית המקורית ובאיו מידה הגיעו לטאקטיקה גמישה להפליא: ככל שהשפעתם גוברת, שוקדים הם ביתר מסקניות על מדיניותם, מדיניות "הזרז" עות הפתוחות". לא למצוא נוסחה אידיאולוגית זו או אחרת הוא להם העיקר, אלא לקרב ולקשר אליהם לבל-הפרד את כל הכוחות שהם בלתי קומוניסטיים במקורם, שהם עצמאיים עדיין, כדי לחסם על-ידי כך את המהפכה בייעל בפני הכוחות שהיא רואה אותם כ"עוינים". השפעות עוינות אלו אינן דווקא "אימפריאליסטיות" או "בורגניות" בלבד; הסכנה, שהפידאליזם יפול ברשתה של הבורגנות, שוב אינה סכנה של ממש זה ימים רבים. על כן מחשיבים הם שבעתיים כל מגמה "טרוצקיסטית", "סינדיקאליסטית", ועל הכל, "טיטואיסטית", שהם חשים וחושדים בה בכל פינה — על כל פנים, עד לפני חדשים מעטים.

ואמנם היו ימים, שהמופת היוגוסלאוי היה לו כוח-מושך רב לגבי המהפכנים הקובניים שמחוץ למפלגה הקומוניסטית. המושגים ה"טיטואיסטיים" על מינהל פועלים בידי עצמם, על כלכלת-שוק סוציאליסטית, על תחרות חפשית בין יחידות-משק קואופרטיביות, צודדו לבם של פידא"ליסטים, שהרדיקליזם המהפכני שלהם היה מעורב במידת-מה של חשדנות כלפי טבעו העריצי של הקומוניזם הסוביטי. ואמנם נזכר שם יוגוסלאוויה בפי דיפלומאט קובני, ששוחחתי עמו לפני נסיעתי, כאחד ה"מופתים" שעמדו לנגד עיני ממשלתו במיפעלה לשינוי חברתי. (המופתים האחרים אשר הזכיר היו סין וישראל; שהרי ברית-המועצות היא "ארץ מפותחת מאד", בעוד שקובה עומדת לפני המשימה לשנות את המיבנה הכלכלי והחברתי דל-הפיתוח שלה). אפילו חיי-מאגאז, הממונה על הריפורמה החקלאית (אינר"א), הגדיר עצמו פעם, כך אומרים, כ"טיטואיסט", ומובנים על-יכן חששותיהם של הקומוניסטים הקובניים, שמא המהפכה הראדיקלית הראשונה

קבוצות-המרי העירוניות בתוך תחום שלטונו של באטיסטה, יש להכיר בהם כשותפים למהפכה:

"כל הכוחות הללו פועלים כיום במאוחד, מתוך תיאום ושיתוף-פעולה, ובראשם מנהיגה האהוב והמכובד של מהפכתנו, פידל קאסטרו".

תפקידם של הקומוניסטים הוא, המשיך רוקא, לחזק בלי הרף שיתוף-פעולה זה יותר ויותר, ומפלגתו בטוחה

"כי עם התפתחותה והתקדמותה של המהפכה, עם תיאומם ושיתוף-פעולתם המתהדקים של הכוחות מהפכניים, יבוא ברגע הנכון האיחוד הגמור, מיזוג כל הכוחות לתנועה אחת ויחידה".

זה יותר מחצי שנה שמו להם איפוא הקומוניסטים למטרה את הקמת "המפלגה המהפכנית האחידה", אשר רמו עליה גאוארא במוסקבה. זה-כבר קיימת ומוכרזת נכונותם להעמיד מפלגה זו תחת מנהיגותו של "המנהיג האהוב פידא"ל". דוקא כאן נתקלו תחילה בקשיים בשורותיהם הם, ומדברי רוקא אפשר ללמוד במדויק מה טיבם של אותם קשיים: "כיתניות" של חלק מן העסקנים הקומוניסטיים:

"כל קומוניסט, תהיה מה שתהיה כהונתו, חייב להיות אויב מושבע לכיתניות, שהיא מכשול שאין כמוהו לשיתוף-פעולה ולתיאום, מכשול לאחדות, הרס לאחדות".

אבל מי ומי הם ה"כיתנים"? לאו דוקא הדוג-מטיקנים הסטאליניסטיים. בן-ארגון הקומוניסטי הקובאני מציין מושג זה כל קומוניסט, הכופר — אם מטעמים ארגוניים-אנוכיים ואם אידיאולוגיים — בצורך איחוד פוליטי תחילה, וארגוניי להלן, של כל "הכוחות המהפכניים", התובע "מדיניות מעמדית עצמאית של הפרוליטריון", המתנגד להעמדת המפלגה תחת קאסטרו ורואה בכך ויתור על תביעת ההנהגה של מפלגתו, ושאינו רוצה להבין שאי-אפשר כי המפלגה הקומוניסטית תקח לה פשוט את תפקיד מפלגת-האחדות הטוטאליטארית, בתנאים המיוחדים של קובה, ושעיצוב ארגוני חדש "בשלב גבוה יותר" הוא מן ההכרח. ואולם "כיתן", ראה זה פלא, הוא גם מי שרוצה במיפעל-גיוס של חברים חדשים למפלגה ובהפיכת המפלגה הקומוניסטית למפלגת-המונים, בעוד שמנהיגי המפלגה מחזיקים כרגע בדעה, כי יש לעצב את המפלגה קודם-כל כמפלגת-קאדרים: גם הויתור על משיכת חברים משוררי-תיהם של ארגונים מהפכניים אחרים, שאושר

מ"חוק הריפורמה העירונית", הפקעת כל רכוש-הבתים העירוני; שום רשות של המפלגה הקומוניסטית לא תבעה דבר מעין זה, שהוא נראה כמנוגד לכל מה שהקומוניסטים רואים כמיוחד למהפכה הקומוניסטית ב"שלב הנוכחי". ההבטחה (שאינה ניתנת להתגשם לעולם) כי המדינה תעניק בעתיד לכל אזרחיה את מגוריהם ללא תשלום, נראית מבחינה מארכסיסטית-לגיטימית כקפיצה "אוטופית" אל שלב התפתחות חברתית אשר לא הושג עדיין אפילו ב"מולדת כל העמים".

שוב, כמו בעבר, הדהים והביך הפידאליזם גם הפעם את בעלי-בריתו הקומוניסטים לא רק על-ידי עצמאותו אלא גם על-ידי תפיסת-המרווה שבעשייתו, על-ידי הלהיטות שבה הוא פוסח על ה"שליבים" שנקבעו בהלכה, ועל-ידי הספונטאניות "הדילטאנטית" שבה הוא מוציא מנרתיקו תכניות שלא הבשילו, בלי לשעות לתוצאותיהן החברתיות, הכלכליות והמדיניות.

היוצא מדברינו: בקובה שולט כיום, פחות או יותר, הרעיון הקומוניסטי, אבל הכוח השליט אינו המפלגה הקומוניסטית אלא קבוצת אנשים הדבקים אמנם במטרות קומוניסטיות, אלא שהם מוכנים ומסוגלים ללכת בדרכם-הם להשיג מטרות אלה. אם יש בידי הקומוניסטים השפעה על מחשבת האנשים שבידם מרוכז השלטון — ודווקא דוגמת הריפורמה העירונית מלמדת כי השפעה זו אינה מכרעת בכל המקרים. על כן מייחסים המנהיגים הקומוניסטיים משנה-חשיבות לצורך להבטיח השפעה זו על-ידי ביצור מוסדי — והדרך היחידה הנראית להם כיעילה לשם כך היא יצירת מפלגת האיחוד.

מה עיקר מבוקשה של המפלגה בתכנית זו, דבר זה הביע רוקא ברור מאד: "המהפכה אי-אפשר לה לסמוך על הספונטאניות של תהליכה ושל ההמונים. תנועת-ההמונים היא בלי ספק הכוח המכריע בהיסטוריה. אבל כשהמונים אלה חסרים הנהגת כוח מאורגן על יסוד האידיאולוגיה המהפכנית של המארכסיזם ופרוגרמה מהפכנית, יכולים הם לבזבז את כוחותיהם ולהתמכר לפעולה אנארכית, מפוררת. האישים המוכשרים למנהיגות, הנעצרים על ההמונים ונשמעים להם, היודעים להתחבר עמם ולכוון את דחפיהם נכונה, ממלאים תפקיד גדול כשהם פועלים בהתאם להכרח ההיסטורי ולצרכי המהפכה. האישיות מרוממת, מגייסת את ההמונים ומביאה אותם לידי הכרעה. ואולם רק הארגון המהפכני יכול להעניק לפעולה המהפכנית יציבות ורציפות בכל המצבים ולהאם יום-יום את הפעולה

באמריקה הלטינית תתלה עצמה באילן בלגראד, ולא באילן מוסקבה.

ואולם אפשרות זו היא כבר נחלת ההיסטוריה. הריפורמה הקרקעית, שהיו בה בלי ספק יסודות "טיטואיסטיים", פנתה והלכה יותר ויותר לצד ריכוז משקי-ממלכתי; ועכשיו שהיא מקימה ברוב שקידה אחוזות ממלכתיות ללא כל טיח "קואו-פריטיבי" — מגמה הזוכה בתשואות-חן נלהבות של הקומוניסטים — על אחת כמה וכמה. ובכך עברו ובטלו גם כל אותן המגמות להעביר את מפעלי התעשייה שהופקעו מבעליהם מידי המדינה לידי העובדים. אתה חש ממש נשימת רווחה בדבריו של רוקא בדין-וחשבון שלו, כי מגמות אילו "הסתלקו מהן למרבה המזל". כל הנסיונות ממין זה הגיעו לסוף-פסוק לאחר השינויים האחרונים בממשלה שהפקידו את התעשייה כולה בידי גאוארה שר-התעשייה החדש (ובכך נתכווץ שטח שלטונו של חיאמנאז, שהוכרח למסור את מפעלי התעשייה שאינריא היתה ממונה עליהם לידי גאוארה).

על-ידי חיסול כל זיקה ל"מופת היוגוסלאוי" הוסר עוד מכשול אחד מלפני ליכוד הפידאליסטים והקומוניסטים; קבלת הנהגתו של קאסטרו על-ידי הקומוניסטים הולוכה גם בנקודה זאת למקום שהיתה מיועדת להוליך; לקבלת הפרוגרמה הקומוניסטית ללא תנאים על-ידי הפידאליזם.

קפיצת-הדרך של קאסטרו

אף-על-פי-כן נשארת בעיה מרכזית אחת תלויה ועומדת: בעיית האירגון. כל זמן שלא הוקמה מפלגת האחדות המהפכנית הרי קובה היא בגדר תופעה פרדוכסית, הסותרת כל הגדרה מקובלת, של טוטאליטאריות מודרנית מושלמת-כמעט, החסרה מכשיר מרכזי, הלא הוא מכשיר המפלגה המכוונת את המדינה והממשעת ומדריכה את החברה.

הקומוניסטים אינם המפלגה הזאת: ולמרות גודל השפעתם על הנהגת המהפכה ועל הנהלת המדינה, אין מקום להנחה כי הם שולטים בקובה שליטה ישירה. השלטון הוא כמקדס בידי הממשלה — ופירושו של דבר בידי קאסטרו. לא החלטות הלשכה הפוליטית או הועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית קובעות את מהלך המהפכה, אלא הכרעותיו (או צננוציו, ואף שגיונותיו) של פידאקל קאסטרו. אין דבר אופייני לכך

שבחבר הפונקציונרים הקומוניסטיים, שהרי בכל הווייתו הוא היפוכו הגמור של עסקן וביורוקרט. הספונטאניות, אשר לא במקרה נראית לאחד כרושצ'וב כסכנת-הסכנות שהיא אסורה בתכלית, כדבר המפוקפק והחשוד כשלעצמו, היא לאחד קאסטרו לא רק תוך-תוכה של "האידיאולוגיה" שלו — במידה שיש לדבר על אידיאולוגיה בכלל — אלא יסוד החיות המהותי, תנאי וצידוק קיומי יותר מאשר אידיאולוגי לפעולתו. ודוקא משום כך הוא מתקומם ונרתע מפני כל זיקה אירגונית, מפני כל ניסיון לעשותו לחלק — ולו חלק מרכזי — ב"מכונה פוליטית".

דבר זה נתגלה לא רק בהיסוסיו הגלויים נוכח הפצרת הקומוניסטים למיזוג "הכוחות המהפכניים". דבר זה בא על ביטויו עוד קודם בשעה שהשתמט מלהפוך את "תנועת 26 ביולי" לאיר-גון הדוק, ובשעה שהניח לתנועה זו שהביאה אותו אל השלטון לשקוע לדרגת מועדון רופף של פרטיזנים ועוזריהם מלשעבר. הוא עצמו ביקש להצדיק את פירוק המנגנון היעיל שהקימו מארגני "תנועת 26 ביולי" בתקופת המאבק על ידי הערה שמנגנון זה היה "זעיר-בורגני" יותר מדי, ושיש בו משום מכשול להתפתחות הראדיקאלית של המהפכה. ובכך אמנם יש מבחינתו הנוכחית של קאסטרו, מן האמת: דוקא משורות חבריו למאבק לשעבר יצאו רבים ממתנגדיו החריפים (והמסוכנים) ביותר, שהתקוממו בשנתיים האחרונות על המגמה "הקומוניסטית" של מדיניותו. אבל יש רגלים לדבר, שהנמקה זו יש בה במקצת משום רציונאליזציה שלאחר מעשה, שמאחוריה מסתתרת מורת רוחו של היחיד האינדיבידואליסטי מלידה כלפי כל כבילה על ידי זיקות אירגוניות — ואפילו על ידי זיקה לתנועה המושבעת ועומדת על הנאמנות לו לעצמו.

מכאן יובנו דבריו המפגיעים של רוקא על ההכרח שבארגון: הם היו ניסיון להבקיע בני-מוקים ראציונאליים את חומת ההתנגדות האירציונאלית שהעמיד קאסטרו כנראה בפני החתירה למפלגה מאוחדת. חומה זו לא הובקעה עד עתה — אפילו לא על ידי גאוראה. התנגדות זו מקניטה בלי ספק את הקומוניסטים ביותר ככל שהם מתקדמים במאמצייהם להקים את "אחדות הכוחות המהפכניים" על יסוד הפרוגרמה שלהם. ה"בולשביוזאציה" של הפידאליזם אמנם עשתה חייל במחצית השנה האחרונה — אך היא לא

כאופן כזה שההכרעות הנעשות למעלה מוגשמות נאמנה למטה; רק הוא מסוגל לקלוט את הצרכים והדעות מלמטה כדי לקבוע את ההכרעות למעלה ולשפרן; רק הוא מייצג מיבנה המונע את האופור-טוניסטים וההרפתקנים המתקשטים בנוצות מהפכניות מלהשתמש בפעולת ההמונים לצרכיהם הפרטיים; רק הוא מסוגל לגלות את פעולת הקונטר-ריבולוציונרים ולסכליה.

ודאי, כל זה הוא בסקירה ראשונה, רק חזרה על הכללים הבולשביוסטיים על "תפקיד המפלגה". אך חזרה זו קונה לה דחיפות מיוחדת בהקשר המהפכה הקובאנית: נשמעת מתוכה נעימה מובלעת של אזהרה, שאינה מכוונת כלל לעסקנים הקומוניסטיים אלא דווקא ל"מנהיג האהוב" של המהפכה. כי זה טיבה המיוחד של המהפכה זו, שהתפתחה ללא "תפקידה המנהיג של המפלגה", ושהיא מיוסדת, כאז כן עתה, על דמות המנהיג ה"כאריזמאטית", שבה מתגלמת כביכול "הספונטאניות של ההמונים". לשכנע את המנהיג הזה, שלאורך ימים אי אפשר לו בלא המפלגה, כי "היציבות והרציפות" חשובות הן מן הספונטאניות, וכי הזיקה המיסטית כביכול בין היחיד הגדול ובין העם זקוקה לביצור ארגוני — זו המשימה הגדולה שהקומוניסטים רואים הכרח לקיימה לפני שישגו את מטרתם ויכלאו את המנהיג ואת ההמונים גם יחד בסוגר המפלגה המאוחדת.

בין ספונטאניות למנגנון

לאמתו של דבר עומד כיום בדרך למטרה זו רק מכשול אחד ויחיד, אך לא מועט: חשדנות העמוקה של קאסטרו כלפי סכימות ארגוניות מוצקות, סלידתו האנארכיסטית-כמעט מן "המנגנון" הבלתי-אישי. חשדנות זו וסלידה זו מושרשת עמוק בכל מהותו של איש-בוהימה סוער זה, שאינו יודע מנוחה וקביעות בחייו ובסגנון-עבודתו והמתקומם כלפי כל סדר מעוצב מראש, העומד בראש המדינה המהפכנית. אדם שאינו סובל אפילו משמעת של שעות-עבודה סדורות, שאפילו מקורביו אינם יכולים למצאו ימים על ימים, והנה לפתע פתאום הוא מכנסם בשתיים לאחר חצות להתיעצות חשובה; מזג וולקאני "גני-אלי", שהאלמנט שלו הוא האילתור, אדם שאין אתה יכול לדעת מראש מה יעשה, וההופך תכונה זו לעיקרון ורואה עצמו ככלי-קיבול לרוח העם האיראציונאלית — אדם כזה אינו יכול לדור בכפיפה אחת עם הביורוקראטים הממושמצים

לים בהתנהגותו של קאסטרו משום עדות על הבעייתיות שבהכרעה כזו. אין ספק, כמובן, ש"מפלגה מאוחדת, לכשתקום, תיבנה מלכתחילה על הקאדרים הקומוניסטים: לא "תנועת 26 ביו" ל"י" ולא "המינהל המהפכני" לשלוחותיהם הא"זוריות והמקומיות לא יוכלו להשפיע השפעה מכרעת על מדיניותה ואירגונה של מפלגה זו. אך מצד אחר יודעים גם הקומוניסטים היטב כי בכוח עצמם לא יוכלו, למרות הצלחותיהם המובהקות, למשול בקובה, שנצרכים הם לקסם שמו של פידאָל קאסטרו כדי להחזיק ברסן ההמונים, ושממילא נאלצים הם לראות את "המנ"יג האהוב" באדם שאי-מהימנותו הנודעת עוד תוכל להביא גם להם הפתעות מרות באחד הימים. בלי ויתור לתביעות הקומוניסטים אין קאסטרו יכול ליצור אותו מיזער של סדר ומשמעת שבלעדיו אין קיום למהפכה שלו; הקומוניסטים מצדם אי אפשר להם בלי קאסטרו, שכל אופיו מתקומם למשמעת זו: כאן טמונים גרעיני סיכסוכים בעתיד, אשר לא יעברו מן העולם גם על ידי המפלגה המאוחדת, אם כי יהא בכך משום העזה יתירה אם נבוא להנבא עכשיו על מה תתלקח המחלוקת ומה תהא תוצאתה.

תגיע אל מחוץ-הפצה כל עוד מבקש קאסטרו לראות את שיטת הממשל האישית שלו כמבוע הספונטאניות המהפכנית, במקום לתצל ספונטאניות זו באפיק מבוצר של מפלגת-מדינה. אין ספק שכאן הצדק עם הקומוניסטים, מבחינתם, כשהם מצביעים על ההכרח שבמפלגה כזו: ככל שהמהפכה הקובנית נעשית "טוטאלית" יורתר, מן ההכרח יותר להעניק לה יסוד אירגוני איתן. סלידתו של קאסטרו מפני חיסון וביצור מעין אלו יש לראותה כהתקוממות אחרונה של תפיסתו החירותית המקורית כנגד משטר כפיה שסופו רגימנטאציה בנוסח סוביטי. בכך יש בלי ספק משום אנארכיזם: אי אפשר לכונן משטר טוטאליטארי, וברגע האחרון להתרע מפני מסקנותיו. יש מסקניות והכרחיות בעמדה הקומוניסטית, שגם פידאָל קאסטרו לא יוכל להשתמט מפניהן לאורך ימים, לאחר שקיבל עמדה זו בכל הנקודות המעשיות המכריעות. האומר אל"ף חייב לומר ב"ת. הבונה מדינה טוטאלית, עליו לתת לה גם את המנגנון לתיפקודה — ובמוקדם או במאוחר על כרחו שיסגיר קאסטרו את קובה (ואת עצמו) למנגנון זה. עם זאת יש במעצורים ובנקיפות-הלב המתג-